

Irena Fedorowicz

Uniwersytet Wileński, Litwa

ORCID: 0000-0002-4294-0653

O HUMORZE WILEŃSKIM, CZYLI O „WIADOMOŚCIACH BRUKOWYCH” I TOWARZYSTWIE SZUBRAWCÓW

W 2022 roku obchodziliśmy 200. rocznicę narodzin romantyzmu polskiego, a także rocznicę likwidacji Towarzystwa Szubrawców, stowarzyszenia, którego działalność łączy się „Wiadomościami Brukowymi” – najstarszym polskim pismem satyrycznym. W tym roku litewskie środowisko naukowe obchodziło też 10-lecie ciekawej inicjatywy o nazwie *Lectiones Andreae Sniadecki*, która świadczy o dbałości o zachowanie pamięci o dorobku naukowym i publicystycznym jednego z najaktywniejszych szubrawców – Jędrzeja Śniadeckiego (1768–1838).

„Wiadomości Brukowe” zaczęły się ukazywać rok po wznowieniu działalności dwóch niezwykle ważnych gazet o profilu naukowo-literackim – „Dziennika Wileńskiego” i „Tygodnika Wileńskiego”¹. Pierwszy 1-stronicowy numer gazetki „Wiadomości Brukowe” – z podtytułem „Zbiór nowin i wydarzeń słyszanych lub zachodzących na brukach, czyli ulicach Wilna i w bliższych jego okolicach” – ukazał się 21 sierpnia 1816 roku. Był drukowany na półarkuszu i sprzedawany po 6 groszy. Redaktorem nowego pisemka był 23-letni Ignacy Emanuel Lachnicki (1793–1826), przyrodnik, ekonomista, popularyzator mesmeryzmu i tzw. lecznictwa domowego, redaktor kwartalnika „Pamiętnik Magnetyczny” (1816–1818), a także autor kilku utworów poetyckich drukowanych w „Dzienniku Wileńskim”².

Pomysłodawcą „Wiadomości Brukowych” był Kazimierz Kontrym (1772–1836), adiunkt biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego, doświadczony redaktor pism

¹ W 1816 r. w Wilnie ukazywały się też dwie inne gazety, „Kurier Litewski” i „Pamiętnik Magnetyczny”.

² J. Kowal, *Literackie oblicze „Dziennika Wileńskiego” (1805–1806 i 1815–1830)*, Rzeszów 2017, s. 383. Później I.E. Lachnicki był też współredaktorem pisma „Dzieje Dobroczynności Krajowej i Zagranicznej”. W 1821 r. wydał w Wilnie pracę *Wiadomości o sposobie leczenia wściekłych, powzięte z jasnowidzenia magnetycznego*.

wileńskich³. Powodzenie dwóch pierwszych numerów („świstków”⁴) sprawiło, że Kontrym przejął inicjatywę wydawniczą. Znalazł się też zamożny ofiarodawca, który zgodził się wesprzeć finansowo tę inicjatywę. Był to ziemianin, marszałek powiatu trockiego Kazimierz Strawiński. Dzięki niemu kolejne numery gazetki zostały wydane w grudniu w imponującym nakładzie 3 tys. egzemplarzy. Do końca 1816 roku ukazały się ogółem tylko 4 numery.

Między styczniem a marcem 1817 roku „Wiadomości Brukowe” ukazywały się nieregularnie, w środy i w soboty. W numerze 5. zamieszczono motto – cytata z Moliera (w jęz. francuskim), którego polski przekład brzmiał: „Ale o jakiej naturze śnimy? O naturze pustych słów”. Zamiast niego w numerze 7. pojawił się cytata z poezji liryka barokowego Jana Gawińskiego: „Nie zawsze żart tylko żartem, najdziesz w nim połowę prawdy”. Kwestią sporną jest, kto wtedy redagował teksty drukowane w „Wiadomościach Brukowych”. Jak wspominał Teodor Krasieński, oficjalnie jako redaktor figurował Jan Bronisław Rychter (1780–1853), ale w rzeczywistości panowała swoboda, obowiązywała zasada, że „każdy, kto chce, może w nim coś dowcipnego umieścić, mającego na celu poprawę obyczajów”⁵. Największe jednak zasługi w tej dziedzinie były Szymkiewicza i Śniadeckiego.

Rzecz znamienna, 14 lutego (w środę), gdy wydano nr 10 „Wiadomości Brukowe”, od trzech dni istniało założone przez Kontryma Towarzystwo Szubrawców, określane jako „klub kpiarzy”⁶ lub „zgrupowanie literackie”, którego „duszą była wesołość, a celem nauka w żartobliwe szaty obleczone”⁷. Towarzystwo było organizacją paramasońską, zrzeszało elitę wileńską, ziemiaństwo i inteligencję, reprezentowaną w znacznym stopniu przez profesorów Uniwersytetu Wileńskiego.

³ K. Kontrym rozpoczął współpracę od „Gazety Literackiej Wileńskiej” (od 1806 r.), był współredaktorem „Dziennika Wileńskiego” (w latach 1815–1818), „Dziejów Dobroczynności Krajowej i Zagranicznej” (w latach 1820–1822). Był też współzałożycielem Towarzystwa Typograficznego (1817) i Towarzystwa Wspierania Niedostatnich Uczniów Uniwersytetu (1821). Zob. Kontrym Kazimierz, w: *Bibliografia Literatury Polskiej Nowy Korbut*, t. 5: *Oświecenie*, oprac. E. Aleksandrowska i in., Warszawa 1967, s. 150–151; J. Kowal, dz. cyt., s. 56–57.

⁴ Wzorem dla twórców „Wiadomości Brukowych” być może były felietony z cyklu *Świstek krytyczny* Stanisława Kostki Potockiego (1755–1821), drukowane w „Pamiętniku Warszawskim” od czerwca 1816 r. (t. V).

⁵ T. Krasieński, *Dziennik ucznia Uniwersytetu Wileńskiego (1816–1818)*, w: *Z filareckiego świata. Zbiór wspomnień z lat 1816–1824*, wydał H. Mościcki, Warszawa 1924, s. 40.

⁶ „Wiadomości Brukowe”: *wybór artykułów*, wstęp i oprac. Z. Skwarczyński, wyd. BN, Wrocław 1962, s. XII. Zob. też J. Bieliński, *Szubrawcy w Wilnie (1817–1822). Zarys historyczny*, Wilno 1910.

⁷ *Czasopisma polskie*, w: *Encyklopedia powszechna Orgelbranta*, Warszawa 1861, s. 331. Nazwę wymyślił Kontrym, szubrawiec – to polski odpowiednik fr. wyrazu *canaille* (hołota, obdarty, hultaj). Za czasów prezesowania Śniadeckiego nazwę tę rozumiano jako synonim wyrazu „chudopacholek”. Zob. przyp. 5, s. XLVIII.

Pierwszym prezydentem Towarzystwa Szubrawców był doktor medycyny Jakub Szymkiewicz (zmarł 6 listopada 1818 roku), znany w Wilnie jako gorliwy społecznik i filantrop, autor pracy *Dzieło o pijaństwie* (Wilno 1818). Po nim obowiązki przejął Kontrym, a od maja 1819 roku – Jędrzej Śniadecki – farmaceuta, fizjolog, epidemiolog, biolog, chemik, filozof, publicysta i satyryk. Członkami stowarzyszenia (nazywali siebie „sodalisami”) mogli zostać jedynie obywatele o wybitnych zaletach umysłu i charakteru, a także o nieposzlakowanej opinii, mężczyźni, którzy ukończyli 25 lat. Sodalisi dzielili się na tych, którzy mieszkali w mieście, czyli urbanów (ich liczba nie mogła przekraczać 40 osób), oraz mieszkańców wsi, czyli rustykanów. Na spotkaniach towarzystwa, nazywanych „schadzkami”, szubrawcy mieli zasłonięte głowy, posługiwali się pseudonimami – były to imiona bóstw z mitologii litewskiej, znane z pracy XVI-wiecznego teologa i historyka Jana Łaskiego pt. *De deis Samogitarum* (1615, wyd. kolejne 1627), a także XVI-wiecznej *Kroniki* Macieja Strykowskiego⁸.

Do Towarzystwa Szubrawców należeli między innymi: I.E. Lachnicki (pseudonim Dzidzis Lado)⁹, Jędrzej Śniadecki (pseudonimy Sotwaros – bóg bydła oraz Rej), Kazimierz Kontrym (pseudonimy Poklus i Ojciec), Kazimierz Strawiński (pseudonimy Bubilos, Fundator), Michał Baliński (pseudonim Auszlawis, czyli bożek rekowalenscentów), Leon Borowski (pseudonim Pergrubius – od Pergrubii, bogini wiosny), Ignacy Szydłowski (pseudonim Gulbi – bożek poufały, „familiaris”), księgarz i wydawca Józef Zawadzki (pseudonim Sweytstix), filomata Tomasz Zan (pseudonim Goniglis – bóg pasterzy), Zachariasz Niemczewski (pseudonim Kielu), bracia Ignacy i Jan Chodźkowie (pseudonimy Wirszajtos i Wajżgantos – od bożka lnu), adwokat, drukarz i wydawca Antoni Marcinkowski (pseudonim Pateło), Jan Bogusław Rychter (pseudonim Sejmi), Konstanty Porcyanko (pseudonim Eskulap). Nieznane są natomiast pseudonimy pozostałych członków Towarzystwa: Mikołaja Mianowskiego, Wawrzyńca Puttkamera, Ignacego Jundziłła, Antoniego Goreckiego i in. Na początku XX wieku udało się ustalić nazwiska ogółem 51 członków, natomiast 28 nazwisk innych osób jest niepewnych¹⁰.

⁸ N. Vėlius, *Sztuka litewska i jej korzenie. Religia i mitologia dawnych Litwinów*, „Polska Sztuka Ludowa. Konteksty” 1993, nr 3–4, s. 128; I. Fedorowicz, *Związki literackie polsko-litewskie w XIX i na początku XX wieku (wybrane zagadnienia)*, Wilno 2005, s. 58–59.

⁹ W 1817 r. I.E. Lachnicki wypowiedział się krytycznie wobec kolegów szubrawców na łamach „Pamiętnika Magnetycznego” (nr 2, s. 396), a w 1820 r. – na łamach „Tygodnika Wileńskiego”. Zob. *List jednego członka towarzystwa Brukowych Wiadomości do drugiego, podpisany przez Antoniego Antymagnetystowicza brukowca, szubrawca i urwipolcia*, „Tygodnik Wileński” 1820, t. 10, nr 175, s. 318–320.

¹⁰ Notatki M.E. Brensztejna o Towarzystwie Szubrawców (1817–1822), LMAVB, Rankraščią skyrius, F29–277, s. 1–30. Znane są pseudonimy Warpu II i Pradžiu, ale nie wiadomo, kto się pod nimi ukrywał. Zob. też: <http://racjonalista.pl/kk.php/s.7355>.

W Towarzystwie Szubrawców obowiązywała hierarchia: oprócz fundatora i prezydenta były takie funkcje, jak: wiceprezes (namiestnik); strażnik porządkowy (był nim Auszlawis, czyli Baliński, jego insygniami była łopata), mówca albo witajnik I rzędu (Pergrubius – Borowski, jego przemówienia były drukowane w „Tygodniku Wileńskim”), witajnik II rzędu (Gulbi – Szydłowski¹¹), sekretarz. Obowiązywał też rytuał, na przykład jeżeli ktoś podczas schadzki odzywał się bez pozwolenia, był strofowany przez strażnika uderzeniem łopatą w podłogę¹². Początek schadzki ogłaszał prezydent, używał do tego dzwonka¹³. Na pieczęci towarzystwa widniały złożone na krzyż łopata i miotła, za nimi – stępa, urządzenie do rozgniataania ziarna.

Latem 1817 roku Baliński, Szymkiewicz, Kontrym i Strawiński opracowali kodeks (*Kodex Szubrawski*), zatwierdzony 18 czerwca i wydany później drukiem. Na okładce widniał „wszystkowidzący” reporter siedzący na łopacie, z lornetką w ręku, patrzący w dal. Miał on rysy dra Szymkiewicza. Niestety, nie wiadomo, kto był autorem obu rysunków, być może był to profesor malarstwa Uniwersytetu Wileńskiego Wincenty Smokowski, który został przyjęty do Towarzystwa Szubrawców 29 IV 1818 roku. Na rycinie dołączonej do kodeksu zostały przedstawione ważne elementy tradycji szubrawskiej: leżące na stole rozrzucone karty, kałamarz, pióro, dzban ze źródlaną wodą, książki.

Kodeks określał cele Towarzystwa Szubrawców. Do najważniejszych z nich należało piętnowanie szkodliwych przywar i nałogów społecznych (na przykład pijaństwa, przekupstwa, uzależnienia od gier hazardowych), które przez to, że nie kwalifikują się jako podlegające karze, są często lekceważone. Szubrawcy krytykowali na przykład przesadną sentymentalność kobiet, mesmeryzm, mistycyzm, sarmatyzm, bigoterię jezuitów, apelowali o zachowanie czystości języka polskiego, walkę z przesądami i zabobonami¹⁴. *Kodex Szubrawski* (zawierał 16 prawideł i dopełnienie) zobowiązywał członków towarzystwa do rezygnacji z napojów alkoholowych, gier hazardowych, nakazywał czytanie książek i gazet, a także

¹¹ I. Szydłowski (1793–1846) był nauczycielem (pracował w gimnazjum w Wilnie), poetą (debiutował w 1815 r. w „Dzienniku Wileńskim”) i redaktorem „Tygodnika Wileńskiego”. Ignacy Chodźko określił go jako „zapamiętałego wroga romantyzmu”.

¹² Zob. *Wypis urzędowy wywodu sławnego schadzki Towarzystwa Szubrawców* [rękopis]. LMVB, Rankraščiu skyrius, F 29–276, s. 19.

¹³ Szerzej o tym zob. J. Śniadecki, *Pisma satyryczne*, do druku przygotował i przedmową opatrzył dr Adam Wrzosek, cz. I–II, Warszawa 1908. Oryginalny dzwonek zachował się, w 1920 r. członkowie Towarzystwa Neo-Szubrawców przekazali go w darze Uniwersytetowi Stefana Batorego.

¹⁴ J. Bieliński, *Szubrawcy w Wilnie (1817–1822). Zarys historyczny*, dz. cyt., s. 35. Por. Z. Skwarczyński, dz. cyt., s. 165.

systematyczne (mniej więcej co 20 dni) nadsyłanie komunikatów oraz artykułów do druku w „Wiadomościach Brukowych”. Członkowie Towarzystwo, wśród których było sporo osób wspierających finansowo Wileńskie Towarzystwa Dobroczynności, organizowali maskarady, dochód z takich imprez był przekazywany na cele charytatywne. Jedną z takich maskarad, z 4 września 1817 roku, wspomina w swoim dzienniku Teodor Krasieński. W jego pamięci utkwiły zabawne maski: Szlachcic Brukowy na łożopacie (był na niej napis: „Leci a leci”) oraz Brukarka – postać starej babki z miotłą w ręku, do której były przypięte kartki z tytułami artykułów drukowanych w „Wiadomościach Brukowych”.

„Wiadomości Brukowe” stały się tygodnikiem (odtąd ukazywały się tylko w sobotę), organem prasowym i trybuną Towarzystwa Szubrawców. Od numeru 13 (z 5 marca 1817 roku) na stronie tytułowej widniał wizerunek „reportera” – szlachcica w kontuszu siedzącego wśród chmur na drewnianej łożopacie, rzekomo używanej przez litewskie czarownice¹⁵, z napisem: „Kto nie umie milczeć, nie potrafi mówić”, spoglądającego w dół. Pod rysunkiem widniał napis: „Leci a leci”. Ten szlachcic „wszystkowidzący” na łożopacie, która pełniła rolę „furmanki niekosztownej, a wielce pożytecznej”, stał się znakiem rozpoznawczym szubrawców, ich godłem.

Teksty drukowane w „Wiadomościach Brukowych” (takie jak felietony, listy do redakcji, powiastki, doniesienia¹⁶) były najczęściej podpisywane pseudonimami lub kryptonimami, co utrudnia ustalenie autorstwa. Znana jest tożsamość tylko niektórych autorów ukrywających się pod pseudonimami: Gryzomir Tukan – to Stanisław Gabriel Worcell (1799–1857), Usztartytois Mokitinis z Jaswoyni – Michał Baliński¹⁷, Bogumił Uważnicki – Jędrzej Śniadecki. Najwybitniejszym satyrykiem w gronie szubrawców był Śniadecki, reprezentant „oświeceniowego racjonalizmu”¹⁸, obdarzony „rzadkim dowcipem”. Zamieszczał felietony satyryczne w kilku cyklach, najważniejsze z nich – to *Postrzeżenia włóczęgi Gulliwera* (ten

¹⁵ Historia tajemniczej łożopaty została opisana jeszcze w numerze 9 z 7 lutego (*Łopata Czarownicza*). Chodzi o łożopatę służącą do wyjmowania chleba z pieca. Łopata ta umożliwiała osobie siedzącej na niej przedostawanie się do domu przez komin.

¹⁶ M. Białoskórska, *Regionalizmy leksykalne w „Wiadomościach Brukowych”*, w: *Studia nad polszczyzną kresową*, pod red. J. Riegera, t. VII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1994, s. 203–211.

¹⁷ Był on autorem szkicu satyrycznego na temat muzeum starożytności założonego w 1812 r. przez żmudzkiego szlachcica i poetę Dionizego Paszkiewicza (Dionizasa Poškę) w swoim majątku Bijoty-Bordzie (Bijotai-Bardžiai). Muzeum zostało urządzone wewnątrz dużego dębu o nazwie Baublis. Przechowywane przez Paszkiewicza rękopisy Baliński nazwał „zwojami dziuplowymi”. Była to też aluzja do pracy Ksawerego Franciszka Bohusza *O początkach narodu i języka litewskiego* (1803). Zob. o tym: P. Bukowiec, *Dwujęzyczne początki nowoczesnej literatury litewskiej*, Kraków 2008.

¹⁸ „Wiadomości Brukowe”: *wybór artykułów...*, s. XXII.

bohater literacki był traktowany jako wzór „sławnego szubrawcy i włóczęgi”) oraz *Próżniacko-filozoficzna podróż po bruku* (z lat 1818–1821, pod pseudonimem Filozoficzny Próżniak Wileński). Wzorem dla Filozoficznego Próżniaka Wileńskiego był angielski Próżniak (*The Idle*) z pisma Samuela Johnsona „The Rambler”. W satyrycznych felietonach Śniadecki ukazywał realia lokalne, ale bez używania prawdziwych nazwisk czy nazw własnych. Tak więc Wilno występuje tu jako Lągalo, Litwa – jako wyspa Barnibardi, gdzie mieszkają *koturnowi* (czyli chłopi) i *przepasani* (czyli szlachta). Za cechę charakterystyczną mieszkańców Próżniak Filozoficzny uznał używanie języka „kukuryku” (czyli francuskiego), a także takie wady, jak: tytułomania, alkoholizm, grafomania (jej skutkiem jest choroba o nazwie *piśmiączka*) itd. Wspominany rzadki dowcip Śniadeckiego i doświadczenie w dziedzinie twórczości satyrycznej¹⁹, a także „powszechne poważanie, znajomość ludzi” stanowiły ważny atut, który miał wpływ na sukces gazety²⁰.

„Wiadomości Brukowe” cieszyły się dużą popularnością nie tylko na terenie ziem dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego, ale też w Warszawie, we Lwowie, na Żmudzi, Wołyniu i Podolu, podobno znał je sam car Aleksander I²¹. Szubrawcy nie pomijali żadnej sposobności, aby ironią oraz satyrą zwalczać różne nałogi i wady, takie jak: ciemnota i zacofanie szlachty lokalnej, zły system wychowania domowego młodych paniczów, trudną sytuację chłopów – słowem, zdaniem Józefa Bielińskiego, różne „występki i wady bez względu na urodzenie i majątek”²². Ciekawe, że Adam Mickiewicz nie chciał współpracować z „Wiadomościami Brukowymi”. Zachował się jego list do Zana z 1820 roku, w którym poeta stwierdził: „Z Szubrawstwem łączyć się nie życzę, bo potem zaczną za łby wodzić i na swój kopyt przebiją”²³.

Towarzystwo Szubrawców działało do 1822 roku, zostało rozwiązane po wejściu w życie ukazu z 1 sierpnia o zakazie działalności tajnych organizacji masonskich²⁴. Rzecz jasna, przestały istnieć również „Wiadomości Brukowe” (ukazało

¹⁹ Śniadecki rozpoczął pisać utwory satyryczne jeszcze 1793 r. (miał wtedy 25 lat), publikował je w londyńskim piśmie.

²⁰ *Czasopisma polskie*, dz. cyt. Śniadecki polemizował też ze S. Kostką Potockim na łamach „Tygodnika Wileńskiego”. O tym: W. Czernianin, H. Czernianin, *Wokół „Tygodnika Wileńskiego” (1815–1822). Studia i szkice*, Wrocław 2011, s. 107–109.

²¹ J. Ochmański, *Litewski ruch naukowo-kulturalny w XIX w.*, Białystok 1965, s. 73. Szczególne zainteresowanie cara wzbudził m.in. artykuł A. Marcinkowskiego pt. *Machina do bicia chłopów* z 1817 r. („Wiadomości Brukowe”, nr 8, 28 I). Por. M. Białoskórska, dz. cyt., s. 209.

²² J. Bieliński, *Szubrawcy w Wilnie (1817–1822). Zarys historyczny*, dz. cyt., s. 24.

²³ J. Śniadecki, *Pisma satyryczne*, dz. cyt.

²⁴ Do wolnomularstwa należała większość profesorów Uniwersytetu Wileńskiego, arystokracja, urzędnicy. Łoże masonskie były traktowane jako instytucje oświeceniowe i dobroczynności. M. Korybut-Marciniak, *Dobroczynne Wilno. Pomoc ubogim i potrzebującym w Wilnie w pierw-*

się 287 numerów) – „dla jednych z wielkim żalem, dla drugich – z największą radością”²⁵. Za swego rodzaju kontynuację tej gazety uznaje się tygodnik humorystyczny „Bałamut Petersburski” (później „Bałamut”) z lat 1830–1836.

Postscriptum

Towarzystwo Szubrawców, działające w Wilnie na początku XIX wieku przez 5 lat, znalazło po 77 latach swoich następców. W grudniu 1899 roku powstało założone przez adwokata Tadeusza Wróblewskiego Towarzystwo Neo-Szubrawców, które istniało do około 1937 roku. Nowocześni szubrawcy czuli się spadkobiercami swoich XIX-wiecznych kolegów, zachowali ich rytuały i niektóre tradycje. W przemówieniu z okazji 10-lecia Towarzystwa Neo-Szubrawców, wygłoszonym podczas schadzki w dn. 24 grudnia 1909 roku, Tadeusz Dembowski (pseudonim Sarjusz) tak powiedział o nich:

[...] Tamci Szubrawcy to byli ludzie nie tylko świątli, ale i gorącego serca, kochający kraj, niosący przed nim oświaty kaganiec i tępiący w nim wady ostrzem satyry, wstępujący wszędzie do zajadłej walki z głupotą, przesądem i wszelkimi wadami a chorobami współczesnymi. W walce ze złem kęśali na lewo i na prawo. Takie kęśanie to czyn obywatelski, o ile odbywa się pod hasłem Słowackiego: „i gdy gryzę, to sercem gryzę”. Na razie ugryziony może się gniewać. Ale potomność odczuwa serce w tym gryzieniu i we wdzięcznej pamięci przechowała tamtych Szubrawców [...]”²⁶.

Neo-Szubrawcy próbowali nawet wskrzesić tradycję wydawania „Wiadomości Brukowych”, ale z miernym skutkiem. Ukazało się tylko kilka numerów: jeden w 1908 roku (pod nazwą „Nowe Wiadomości Brukowe”) i trzy w 1921 roku.

Stosunkowo niedawno, bo już w XXI wieku, została podjęta jeszcze jedna próba wskrzeszenia „Wiadomości Brukowych”. W marcu 2005 roku podjął się tego zadania dziennikarz wileński Jan Sienkiewicz. W wydanym przez niego ilustrowanym magazynie „Wiadomości Brukowe” znalazły się materiały dotyczące XIX-wiecznego Towarzystwa Szubrawców i ich gazety, jak też teksty współczesne

szej połowie XIX wieku, Olsztyn 2012, s. 271.

²⁵ M. Czarnocki, *O tajnych towarzystwach*, w: *Z filareckiego świata. Zbiór wspomnień z lat 1816–1824*, wydał H. Mościcki, Warszawa 1924, s. 164.

²⁶ *Chronica Societatis Szubrawiensis*, cz. I: 1915–1921, LMAVB, Rankraščią skyrius, F29–189, s. 14. Pisałam o tym w artykule: *O Towarzystwie Neo-Szubrawców, czyli klubie intelektualistów wileńskich raz jeszcze*, w: *Pogranicze, czyli polskość. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Romanowskiemu*, red. A. Biedrzycka, P. Bukowiec, I. Węgrzyn, Kraków 2022, s. 575–591.

na tematy aktualne dla polskiego środowiska na Litwie. Redaktor miał ambicje pójścia śladem szubrawców – inteligencji akademickiej, ale pomysł ten nie znalazł poparcia. Pytanie Sienkiewicza: *Czy Szubrawcy są potrzebni?*²⁷ pozostało bez odpowiedzi, ukazały się tylko cztery numery „Wiadomości Brukowych” (nr 1 – w marcu, nr 2–3 – w kwietniu i maju oraz nr 4 – w czerwcu)²⁸.

Ze środowiska naukowców litewskich w 2012 roku wyszła inna ważna i ciekawa inicjatywa – organizowanie spotkań upamiętniających dorobek naukowy i publicystyczny Jędrzeja Śniadeckiego, pod nazwą *Lectiones Andreae Sniadecki*, czyli Czytania Jędrzeja Śniadeckiego. Spotkania te odbywają się w różnych miejscach w Wilnie związanych z pamięcią o profesorze, na przykład w Sali Śniadeckiego i w Dużej Auli na Uniwersytecie Wileńskim, w pałacu Balińskich w Jaszunach. Ostatnie spotkanie z inicjatywy dr Birutė Railienė, autorki monografii o Jędrzeju Śniadeckim²⁹, miało miejsce 29 listopada 2019 roku w Sali Teatralnej na Uniwersytecie Wileńskim. W ramach *Lectiones Andreae Sniadecki* odbył się wykład badaczki literatury litewskiej Brigity Speičytė na temat felietonów satyrycznych Próżniaka Filozoficznego, a także rozmowa o fenomenie „Wiadomości Brukowych”. Na zakończenie imprezy znany litewski aktor Rolandas Kazlas odczytał przekład jednego z felietonów Śniadeckiego *Juromania: historia pewnej strasznej choroby, diagnostyka i leczenie* („Wiadomości Brukowe” 1820, nr 181)³⁰.

Wnioski

„Wiadomości Brukowe” były pierwszą gazetą satyryczną w Polsce i na Litwie. Współpracownikami gazety, a jednocześnie członkami Towarzystwa Szubrawców, w znacznej mierze byli profesorowie Uniwersytetu Wileńskiego, najważniejszej w Wilnie instytucji naukowej i oświatowej, która na początku XIX wieku przeżywała swoje spóźnione oświecenie³¹. Twórcy gazety posiadali świetne pióra, byli doskonałymi obserwatorami różnych stron życia obyczajowego w Wilnie

²⁷ J. Sienkiewicz, *Czy Szubrawcy są potrzebni?*, „Wiadomości Brukowe” 2005, nr 1 (marzec), s. 11.

²⁸ Zob. recenzję: B. Szornel-Dąbrowska, „*Wiadomości Brukowe*” – próba kontynuacji idei *czasopisma Towarzystwa Szubrawców w Wilnie*, „*Studia Bibliograficzne Uniwersytetu Humanistyczno-Pedagogicznego Jana Kochanowskiego w Kielcach*” 2006, t. 11, s. 83–89.

²⁹ B. Railienė, *Andrius Sniadeckis*, Vilnius 2015.

³⁰ Organizatorami spotkania byli: Wspólnota Historyków i Filozofów Litewskich, Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich oraz Centrum Badań Literackich i Kulturowych Wydziału Filologicznego UW. Zob. <http://andrewsniadecki.org/>. Nagranie z imprezy: https://www.youtube.com/watch?v=1AnQyIGbsJo&ab_channel=BiruteRailiene.

³¹ A. Witkowska, *Równieśnicy Mickiewicza. Życiorys jednego pokolenia*, Warszawa 1998, s. 26–33.

i okolicach. Byli umysłami oświeconymi, a przy tym obdarzonymi nieprzeciętnym poczuciem humoru, a więc „łamali zło rozumem” (Zdzisław Skwarczyński³²). Wszystko to złożyło się na sukces pisma. Zdaniem Speiçytė, felietony Śniadeckiego zamieszczane na łamach „Wiadomości Brukowych” są najoryginalniejszym przykładem literatury pięknej na Litwie z okresu oświecenia i unikatowym tworem kultury miejskiej powstałym w Wilnie w początkach XIX wieku³³.

Bibliografia

- Białokórska M., *Regionalizmy leksykalne w „Wiadomościach Brukowych”*, w: *Studia nad polszczyzną kresową*, pod red. J. Riegera, t. VII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1994, s. 203–211.
- Bieliński J., *Szubrawcy w Wilnie (1817–1822). Zarys historyczny*, Wilno 1910.
- Bibliografia Literatury Polskiej Nowy Korbut*, t. 5: *Oświecenie*, oprac. E. Aleksandrowska i in., Warszawa 1967, s. 150–151.
- Bukowiec P., *Dwujęzyczne początki nowoczesnej literatury litewskiej*, Kraków 2008.
- Czernianin W., Czernianin H., *Wokół „Tygodnika Wileńskiego” (1815–1822). Studia i szkice*, Wrocław 2011.
- Encyklopedia powszechna Orgelbranta*, Warszawa 1861, s. 331.
- Fedorowicz I., *O Towarzystwie Neo-Szubrawców, czyli klubie intelektualistów wileńskich raz jeszcze*, w: *Pogranicze, czyli polskość. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Romanowskiemu*, red. A. Biedrzycka, P. Bukowiec, I. Węgrzyn, Kraków 2022, s. 575–591.
- Fedorowicz I., *Związki literackie polsko-litewskie w XIX i na początku XX wieku (wybrane zagadnienia)*, Wilno 2005.
- Korybut-Marciniak M., *Dobroczynne Wilno. Pomoc ubogim i potrzebującym w Wilnie w pierwszej połowie XIX wieku*, Olsztyn 2012.
- Kowal J., *Literackie oblicze „Dziennika Wileńskiego” (1805–1806 i 1815–1830)*, Rzeszów 2017.
- Lachnicki I.E., *List jednego członka towarzystwa Brukowych Wiadomości do drugiego, podpisany przez Antoniego Antymagnetystowicza brukowca, szubrawca i urwipółcia*, „Tygodnik Wileński” 1820, t. 10, nr 175, s. 318–320.
- Ochmański J., *Litewski ruch naukowo-kulturalny w XIX w.*, Białystok 1965.
- Railienė B., *Andrius Sniadeckis*, Vilnius 2015.
- Sienkiewicz J., *Czy Szubrawcy są potrzebni?*, „Wiadomości Brukowe” 2005, nr 1 (marzec), s. 11.

³² „Wiadomości Brukowe”. Wybór, dz. cyt.

³³ B. Speiçytė, *Vilniaus satyra kaip miestiškosios savivokos forma*, „Senoji Lietuvos literatūra”, 20 knyga, 2006, s. 208.

- Speičytė B., *Vilniaus satyra kaip miestiškosios savivokos forma*, „Senoji Lietuvos literatūra”, 20 knyga, 2006.
- Szornel-Dąbrowska B., „*Wiadomości Brukowe*” – próba kontynuacji idei czasopisma Towarzystwa Szubrawców w Wilnie, „*Studia Bibliograficzne Uniwersytetu Humanistyczno-Pedagogicznego Jana Kochanowskiego w Kielcach*” 2006, t. 11, s. 83–89.
- Śniadecki J., *Pisma satyryczne*, do druku przygotował i przedmową opatrzył dr A. Wrzosek, cz. I–II, Warszawa 1908.
- Vēlius N., *Sztuka litewska i jej korzenie. Religia i mitologia dawnych Litwinów*, „Polska Sztuka Ludowa. Konteksty” 1993, nr 3–4, s. 128.
- „*Wiadomości Brukowe*”: wybór artykułów, wstęp i oprac. Z. Skwarczyński, Wrocław 1962.
- Witkowska A., *Rówieśnicy Mickiewicza. Życiorys jednego pokolenia*, Warszawa 1998.
- Z filareckiego świata. Zbiór wspomnień z lat 1816–1824*, wydał H. Mościcki, Warszawa 1924.

Źródła archiwalne

- Lietuvos Mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Rankraščių skyrius
Notatki M.E. Brensztejna o Towarzystwie Szubrawców (1817–1822), LMAVB, F 29–277, s. 1–30.
Wypis urzędowy wyводу sławnego schadzki Towarzystwa Szubrawców, F 29–276.

Źródła internetowe

- <http://andrewśniadecki.org/>. Nagranie z imprezy: https://www.youtube.com/watch?v=1AnQyIGbsJo&ab_channel=BiruteRailiene.
<http://racjonalista.pl/kk.php./s.7.355>.

Irena Fedorowicz

Vilnius University

ABOUT THE VILNIUS HUMOUR IN TABLOID NEWSPAPER (WIADOMOŚCI BRUKOWE) AND THE ‘SZUBRAWCY’ SOCIETY

Summary

In 2022 is the 200th anniversary, emphasising the end of activity of the “Szubrawcy” Society, the “mockery club” that was founded in 1817. Its members were landowners and intellectualists associated with the University of Vilnius. The history of this society is connected with *Tabloid Newspaper (Wiadomości Brukowe)*, the oldest Polish satirical magazine. The most active author and the “scoundrel” of satirical columns was Jędrzej Śniadecki, a professor at Vilnius University.

Keywords: *Tabloid Newspaper (Wiadomości Brukowe)*, the Szubrawcy Society (Towarzystwo Szubrawców), Vilnius, 19th century.